

Nhà Thơ Nguyên Sa và Sự Thay Đổi Cảm Nhận Thi Ca VN.

Mặc Lâm RFA

*Nắng Sài Gòn anh đi mà chợt mát
Bởi vì em mặc áo lụa Hà Đông
Anh vẫn yêu màu áo ấy vô cùng
Thơ của anh vẫn còn nguyên lụa trắng*

*Anh vẫn nhớ em ngồi đây tóc ngắn
Mà mùa thu dài lắm ở chung quanh
Linh hồn anh vội vã về chân dung
Bày vội vã vào trong hồn mở cửa*

*.....
Em ở đâu, hồi mùa thu tóc ngắn
Giữ hộ anh màu áo lụa Hà Đông
Anh vẫn yêu màu áo ấy vô cùng
Giữ hộ anh bài thơ tình lụa trắng*



Những câu thơ mà Nguyên Sa đem từ Pháp về Việt Nam năm 1956 đã thay đổi rộng khắp cảm xúc thi ca của đa số thanh niên Việt Nam. Giống như một nhạc cụ mới, có âm hưởng sâu và đánh thức giác quan thẩm mỹ của thời đại, thơ Nguyên Sa đã góp phần làm bản hòa tấu đa âm của thi ca Việt Nam thêm những rung động lạ lẫm cuốn hút người đọc mà Thơ Mới tỏ ra không còn đủ sức hấp dẫn như lúc khởi đầu.

Thơ Nguyên Sa nhanh chóng tràn vào từng lớp học, nơi trái tim học trò đập những nhịp điệu đầu tiên của tình yêu. Nguyên Sa yêu và chia sẻ cách yêu của mình qua kinh nghiệm một chàng trai có những thời khắc tuyệt vời tại Pháp, thủ đô của tình yêu trai gái, thủ đô của những giòng thơ trác tuyệt từng một thời là bộ phóng cho hàng trăm thi tài thế giới.

Nguyên Sa đem cái hồn phách của Châu Âu tái sinh sau khi Thế Chiến Thứ II chấm dứt về Sài Gòn và nhanh chóng chiếm trọn sự cổ vũ nồng nhiệt của sinh viên học sinh. Ông đem ánh đèn vàng Paris nơi có những nhà ga là nguồn cảm hứng vô tận cho những cuộc chia tay. Ông mang theo hơi hám của sông Seine của nhà thờ Notre Dame về lại Sài Gòn nơi mà nhiều thế hệ thanh niên chịu ảnh hưởng của nền văn hóa Pháp.

Về tới Sài Gòn ông lại hỏi thăm Paris. "Paris có gì lạ không em?" Hỏi nhưng ông biết Paris vẫn thế, vẫn những quán café nho nhỏ xinh xinh trên đường phố Montmartre thuộc quận 18 của Paris. Vẫn giòng sông Seine cuốn hút gợi tình. Câu hỏi của Nguyên Sa về Paris đã làm thanh niên học sinh Sài Gòn thổn thức như chính họ đã từng ở Paris nay về lại quê hương mà lòng không tránh được nhớ nhung một thuở.

Thanh niên Sài Gòn nhớ cái mà họ chưa từng biết qua thơ Nguyên Sa. Bắt đầu từ đây ông bước vào lãnh thổ khép kín của nhiều người. Ông cùng với họ thở hơi thở thi ca bằng những ngôn từ mới, rất mới, cho tới bây giờ sau hơn nửa thế kỷ vẫn còn mới tinh. Paris có gì lạ không em?

Paris có gì lạ không em ?

*Paris có gì lạ không em ?
Mai anh về em có còn ngoan
Mùa xuân hoa lá vương đầy ngõ
Em có tìm anh trong cánh chim*

*Paris có gì lạ không em ?
Mai anh về giữa bên sông Seine
Anh về giữa một giòng sông trắng
Là áo sương mù hay áo em ?*

*....
Anh sẽ chép thơ trên thời gian*

*Lời thơ toàn những chuyện hờn ghen
Vi em hay một vầng trăng sáng
Đã đắm trong lòng cặp mắt em?*

Paris không những là kinh đô của ánh sáng mà nó còn là thủ phủ của tình yêu. Có lẽ yếu tố tình yêu của Paris dính liền với lứa tuổi học trò Việt Nam thời đó. Thời của những trang lưu bút, những cánh hoa ép vào trong vở học, những hò hẹn ngây thơ và đầy tiếng ve, xác phượng là khoảng thời gian đẹp nhất trong một đời người. Trong lứa tuổi ấy tình yêu bắt đầu với những giai điệu mong manh và huyền ảo nhất.

Nguyên Sa nói đó là sự cần thiết, là điều không thể thiếu của con người. Xác quyết ấy của Nguyên Sa nhanh chóng được giới trẻ gật đầu thừa nhận, và vì thế, thơ ông từ đó có mặt trong lưu bút, trong sân trường thời trẻ dại và ngay cả sau này khi họ đã thành gia thất.

Cần thiết

*Không có anh lấy ai đưa em đi học về
Lấy ai viết thư cho em mang vào lớp học
Ai lau mắt cho em ngồi khóc
Ai đưa em đi chơi trong chiều mưa
Những lúc em cười trong đêm khuya
Lấy ai nhìn những đường răng em trắng
Đôi mắt sáng là hành tinh lóng lánh
Lúc sương mờ ai thổi để sương tan
Ai cầm tay cho đỡ má hồng em
Ai thổi nhẹ cho mây vào trong tóc...*

Thơ Nguyên Sa không những trau chuốt về ngôn ngữ nó còn lặn sâu tới một vùng khác đầy hấp dẫn nhưng cũng rất nguy hiểm đối với thể loại văn học để làm nhưng khó hay và nhất là khó nổi tiếng: thơ tự do.

Trước đây hơn nửa thế kỷ, một câu thơ đẹp sẽ bị quay lưng khi nó thể hiện hình ảnh, ý tưởng có vẻ “nhạy cảm” đối với người yêu thơ. Trong mỗi cá nhân có thể không giống nhau cách chia sẻ một bài thơ hay nhưng rất giống nhau khi nhìn thấy một câu thơ kỳ khôi, vượt lên trên cảm nhận bình thường của thi ca.

Cảm giác đó vẫn còn đầy đối với người đọc thơ ngày hôm nay, vậy mà Nguyên Sa làm cho người đọc thơ ông cách đây hơn nửa thế kỷ phải mỉm cười, dù cách so sánh của ông lập dị đến nỗi không ai có thể nghĩ tới. Trong một bài thơ có tên người yêu và cũng là vợ ông sau này, ông viết:

Nga

*Hôm nay Nga buồn như một con chó ốm
Như con mèo ngái ngủ trên tay anh
Đôi mắt cá ươn như sắp sửa se mình
Để anh giận sao chả là nước biển!...*

.....

Hình ảnh đôi mắt cá ươn thật sự gây thích thú cho sinh viên học sinh Việt Nam ngay cả cái mùi không dễ chịu của nó cũng làm họ ngây ngất. Ấn dụ của Nguyên Sa làm học trò tròn mắt và người lớn mỉm cười. Từ đôi mắt cá ươn, đổ lên sự nhớ nhung, cho tới cách mà hai con chó ốm quấn quýt nhau đã nâng Nguyên Sa lên bệ của thần tượng trong lòng họ:

*Em nhớ không, anh đã van em đừng buồn
Anh đã van em đừng để những nụ cười chấp nói
Mắt anh sẽ mờ vì những vết kim khâu
Và anh buồn, rồi lấy ai mà dỗ nhau*

Lấy ai mà dỗ hai con chó ốm!...

.....

*Em đã khóc, anh đã khóc và chúng mình đã khóc
Bước chân lê trên những hè phố không quen
Chúng mình đã khóc vì không được gần nhau như hai con chim
Chúng mình đã khóc vì không có tiền làm lễ cưới, lễ xin
Và em nhớ không, chúng mình đã hỏi nhau:
Tại sao phải làm lễ tơ hồng
Tại sao phải nhờ người ta buộc chỉ vào chân
Khi tay em đã vòng ra đằng sau lưng anh
Khi tay anh đã vòng ra đằng sau lưng em
Người ta làm thế nào cắt được
Bốn bàn tay chim khuyên!...*

*Áo nàng vàng tôi về yêu hoa cúc,
áo nàng xanh tôi mến lá sân trường...*

Có lẽ là hai câu thơ làm thành tên tuổi Nguyên Sa. Cảm xúc ngây ngô của chàng thanh niên trong lứa tuổi 16 nói với em, một cô học trò 13 tuổi. Những lời lẽ nếu xuất hiện hôm nay có lẽ cuộc đời sẽ giảm bớt biết bao nhiêu bụi bặm của thời đại.

Em Mười ba tuổi của thời Nguyên Sa rất nguyên sơ và thánh thiện. Chàng thư sinh Nguyên Sa không hề dám tư tưởng vóc hình em mà chỉ dám chạm đến nhẹ nhẹ một màu áo, một sân cỏ nơi em bước qua. Đẹp và lãng mạn đến thế là cùng.



Tuổi 13

*Trời hôm ấy mười lăm hay mười tám?
Tuổi của nàng tôi nhớ chỉ mười ba
Tôi phải van lơn ngoan nhé, đừng ngờ...
Tôi phải dỗ như là... tôi đã nhớ*

.....

*Và đôi mắt nhìn tôi ngập ngừng chim sẽ
Đôi mắt nhìn trời nhẹ nhàng mây nghiêng
Tôi biết nói gì? Cả trăm phút đều thiêng
Hay muốn nói nhưng lòng mình ngưỡng ngưỡng*

*Chân dúi bước và mắt nhìn vương vương
Nàng đến gần tôi chỉ dám... quay đi
Cả những giờ bên lớp học, trường thi
Tà áo khuất thì thầm: "chưa phải lúc..."*

*Áo nàng vàng tôi về yêu hoa cúc
Áo nàng xanh tôi mến lá sân trường
Sợ thư tình không đủ nghĩa yêu đương
Tôi thay mực cho vừa màu áo tím..."*

Trở về Việt Nam trong hoàn cảnh miền Nam đang hít thở bầu không khí chính trị mới, Nguyên Sa đóng góp vào nền văn học Việt Nam trên nhiều lãnh vực. Ngoài thơ, ông còn là một nhà báo, một cây viết phê bình văn học, một nhà lý luận và còn là một nhà giáo dục.

Là Hiệu trưởng trường Văn Học, dạy môn Triết tại trường Chu Văn An cũng như đại học Văn Khoa và nhiều trường trung học nổi tiếng khác tại Sài Gòn như Văn Lang, Hưng Đạo, Thủ Khoa, Thượng Hiền, Nguyễn Bá Tông... ông có cơ hội tiếp xúc với học sinh, sinh viên và để lại trong lòng nhiều lớp người kỷ ức đẹp đẽ khi theo học thầy Trần Bích Lan, tức nhà thơ Nguyên Sa.



Nguyễn Sa, Hạt cát nguyên sơ ấy đã theo chân học trò và người yêu thơ ông góp vào hành trang của họ những luận lý Tây phương cũng như cảm nhận cái đẹp với ý thức hoàn toàn vượt ra khỏi sự cũ kỹ nhàm chán của một nền Hán học vẫn đậm đặc trong xã hội. Thầy Trần Bích Lan không giảng bài mà ông thăm thì với học trò của ông những vần thơ tuyệt đẹp để từ đó nhiều người nhận ra rằng thơ có khả năng mở sáng trí tuệ chứ không chỉ là giai điệu hay những nỗi buồn, niềm vui bình thường của con người.

Giống như hầu hết văn thi sĩ miền Nam, thơ Nguyễn Sa trong những năm chiến tranh có thay đổi tuy không lớn và máu lửa như nhiều nhà thơ khác. Trong những bài thơ mang tính thời cuộc ấy vẫn thoáng thoảng cá tính Nguyễn Sa, một thiên sứ tình yêu, một cung bậc mới trong cảm nhận văn học.

Nguyễn Sa đốt lên ngọn lửa trong “Bài hát Cửu Long” nhưng không phải là lửa chống quân thù mà là lửa soi đường cho thanh niên, lửa tin yêu của những chàng trai cô gái hội tụ bên nhau trước vận mệnh mới của dân tộc.

Bài hát cửu long

*Có gì đâu em: có một đoàn người
Có một đoàn người góp sức góp vai
Cùng rủ nhau về góp một thành hai
Những bước chân góp đi làm đến!
Họ không đại khờ: góp trắng làm nền!
Chỉ những miệng cười góp lạ thành quen
Góp những giọng hò làm trống ngũ liên
Góp những bàn tay dựng thành đại hội
Cánh tay chắp cánh tay cho dài thêm nữa với
Gạo quanh nồi góp lại bữa cơm chung
Họ cùng đi cùng góp tháng, góp năm...
Đề sáng ngày mai làm sông làm biển*

*Có gì đâu, có một đoàn người
Bên bờ Cửu Long gõ nhịp
Cả giòng sông gõ nhịp vịn bờ sông
Họ rủ nhau về sương gió vui chung
Dù có phút nước mắt chạy quanh
Hay miệng cười hớn hở
Vẫn bát gạo Hậu Giang, vẫn nụ cười huynh đệ
Mắt nghẹn ngào sáng tỏ nắng phương Nam
Màu nắng vàng không màu nhiệm hào quang
Nhưng dù má bừng lửa cháy
Trán đổ mồ hôi
Họ cùng không đóng cửa mừng vui
Những bàn tay ngược ngấp díu môi cười
Không phải khóc
Một đời người tầm gửi”*

.....

Thủy chung Nguyễn Sa vẫn yêu tận tình con người, yêu như trai gái yêu nhau, như những cặp tình nhân bất tử. Có lần ông giật mình khi nhìn lại chung quanh và chính bản thân để rồi thờ dài cho đời người sao quá nhiều cay đắng, đặc biệt những con người trong thế hệ bị bộ máy chiến tranh bào mòn, nghiền nát:

Bây giờ

*Thế kỷ chúng tôi chót buồn trong mắt
Đắm bầy nụ cười không đủ xóa ưu tư
Tay quờ quạng cầm tay vài tiếng hát
Lúc xòe ra chẳng có một âm thừa*

*Cửa địa ngục ở hai bên lồng ngực
Phải vác theo trăm tuổi đường dài
Nên có gửi cho ai vài giọng nói
Cũng nghe buồn da diết chạy trên môi*

*Hai mắt rỗng phải che bằng khói thuốc
Chúng tôi nằm run sợ cả chiêm bao
Mỗi buổi sáng mặt trời làm sấm sét
Nên nhìn đêm mở cửa chẳng đi vào*

Nhà thơ của chúng ta cuối cùng rồi cũng không ra khỏi chiếc vòng tròn tự vấn. Trong bài thơ Sám hối, cái tựa trước tiên gây cảm giác tê tái và lạnh căm, nhưng qua bài thơ này Nguyễn Sa phủ trùm lên nó thứ ánh sáng tái sinh của sự tận hiến. Chàng trai xưng tội với một người đàn bà, biểu tượng lòng thành mà một đời chàng trân trọng.

Chàng không sám hối điều chàng đã làm cho nàng. Những điều mà chàng thốt ra thật khó hình dung, diễn đạt lại vì thế cái cảm giác ăn năn, tự trách vẫn bồng bềnh trong bài thơ khiến chúng ta không thể hiểu tại sao. Bài thơ này có lẽ mang tính triết học đậm đặc nhất trong toàn bộ cuộc đời làm thơ của ông. Sám hối, trở về với nguyên ủy sự sống. Vòng quay bất tận của tái sinh hay sự trở về gục đầu vào lòng người nữ vẫn luôn là đôn đầu bất tận của nhân loại.

Sám Hối

*Khi nắng mở cửa một bầu trời nạm bạc,
anh sẽ trở về trên con đường không có mùi cỏ ải
mà chỉ có nắng vàng hanh.*

*Anh sẽ trở lại bên em - mà cúi đầu - mà quỳ gối -
mà nghe rưng trong lòng ánh sáng hành tinh.*

*Anh sẽ quỳ gối bên em nhưng không dám nói chuyện trần gian.
Anh không dám kể lẽ dài dòng như một người giang hồ
nói với người giang hồ về những chuyện quê hương.
Anh chỉ dám dâng em chút ít đôn đầu với nỗi niềm sám hối.*

Nỗi niềm của một kiếp người đã nhiều tháng ngày ngò trong ngõ tối.

.....
*Anh không dám nhắc đến cuộc đời xa cũ.
E sợ rằng lời lẽ chua cay sẽ biến thành bốn con ngựa già
kéo linh hồn anh chạy về bốn phía chân trời
trong những ngày giá lạnh.*

*Anh cũng không dám khóc. Nước mắt em ơi, đã đóng đĩnh
vào lòng bàn tay anh và linh hồn dớm máu...*

*Anh chỉ ngò nhìn sao khuya rung động.
Nghe bờ môi tát cạn nhưng hơi thở yếu dần.*

Nhắc đến Nguyễn Sa người yêu thơ ông vẫn tưởng nhà thơ đang rong chơi đâu đó vì ngôn ngữ vẫn sát với khung cảnh thường nhật hôm nay. Mặc dù nhà thơ đã từ trần vào ngày 8 tháng Tư năm 1998, cách đây đã

mười sáu năm, nhưng thơ ông vẫn được nhiều người nhắc tới như xưa, đặc biệt trong hoàn cảnh tình yêu tuổi học trò ngày một biến mất để thay vào đó là những trò chơi tình cảm nhục dục của thanh niên trong thời đại mới.

Mỗi tiếng thở dài tiếc nuối quá khứ là một câu thơ của Nguyên Sa. Mỗi câu thơ của ông có khả năng làm mới tâm hồn để biết rằng trong bất cứ thời đại nào nhịp đập tình yêu vẫn là suối nguồn sự sống.

Mặc Lâm